

BROEKER BIJDRAGEN

UITGAVE VAN DE VERENIGING "OUD BROEK IN WATERLAND"

Verschijnt 2 tot 4 maal per jaar
Wordt aan de leden gratis toegezonden

Nr. 9 (november 1975)

Gehele of gedeeltelijke overname van
de inhoud slechts na goedkeuring.
Copyright. Redactie-adres :
De Erven 26, Broek in Waterland

OVER BIERSTEKERS, TAPPERS EN DRINKERS

Bier in huys, bier daer buyten,
Bier in backen, bier in fluyten,
Bier is dranck van alle man,
Bier drinckt dat maar drincken kan!

INLEIDING

Het bier is ongetwijfeld een der oudste dranken ter wereld; reeds bij de Sumeriërs en de oude Egyptenaren was het de volksdrank bij uitnemendheid. In onze streken werd het in de middeleeuwen uitsluitend ter voorziening van eigen behoeften gebrouwen, zowel in kloosters als in particuliere huizen; elke tapper was tevens zijn eigen brouwer.

Omstreeks 1300 vond echter een grote verandering plaats. Tot dan werd het bier met behulp van kruiden ('gruit'), voornamelijk gagel, gebrouwen. Dit gruitbier nu werd in het begin van de 14de eeuw verdrongen door het hopbier. In Duitsland nam de brouwerij van dit bier, met name in de Hanzesteden, aldra een grote vlucht. Vooral het Hamburgse bier vond bij ons zo'n grote aftrek, dat graaf Willem III in 1323 besloot om invoerrechten te gaan heffen. Alleen Amsterdam en Medemblik kregen een biertol, en - nadat Medemblik na korte tijd was afgevallen - bleef Amsterdam over als het enige centrum in Holland van de buitenlandse bierhandel. Intussen steeg de bierimport uit Hamburg snel: tussen 1352 en 1665 van ongeveer 31.000 tot 39.000 tonnen per jaar. Vier jaar later werd niet minder dan het derde deel van de totale Hamburgse bierexport naar Amsterdam verscheept! De belangrijkste oorzaken van dit grote bierverbruik waren enerzijds de (veelal gepeperde) voeding en de vele feesten van onze voorouders, anderzijds het nage-noeg ontbreken van andere dranken; water was veelal verontreinigd of brak, melk drinken was nog vrijwel onbekend, wijn was luxe, en koffie en thee kregen pas betekenis in de 17de eeuw.

Brouwerijen

Inmiddels waren ook in ons land bierbrouwerijen gevestigd. Amersfoort telde in de 14de eeuw niet minder dan 350 brouwerijen, en bracht een der oudste inlandse biersoorten op de markt. In de 15de eeuw genoot vooral het (zware) Haarlemse bier grote bekendheid. Er werd zelfs geklaagd dat er na het (te veel) drinken ervan 'alle daege keyvingen, slaen, wonden ende ander ongeluck volgden'!

Ook de stad Delft was in de 14de eeuw al bekend om zijn excellent bier, dat voor het grootste deel naar elders werd uitgevoerd. Meer dan 200 brouwerijen waren er in Delft gevestigd. De Tachtigjarige oorlog heeft de brouwerijen echter veel kwaad gedaan. De belemmeringen van het biertransport had tot gevolg dat de brouwers naar verspreide plaatsen trokken, en aldaar een nieuwe nering opbouwden.

Verbruik

Maar de allergrootste bierdorst bleek voorbij te zijn; andere dranken kwamen meer en meer in gebruik. Het bierverbruik in de 14de eeuw, dat gemiddeld op 400 liter per hoofd per jaar wordt geschat, nam af naar 280 liter omstreeks 1600. In 1748 waren er nog meer dan honderd Hollandse brouwerijen; veertig jaar later telde men er nog maar 57.

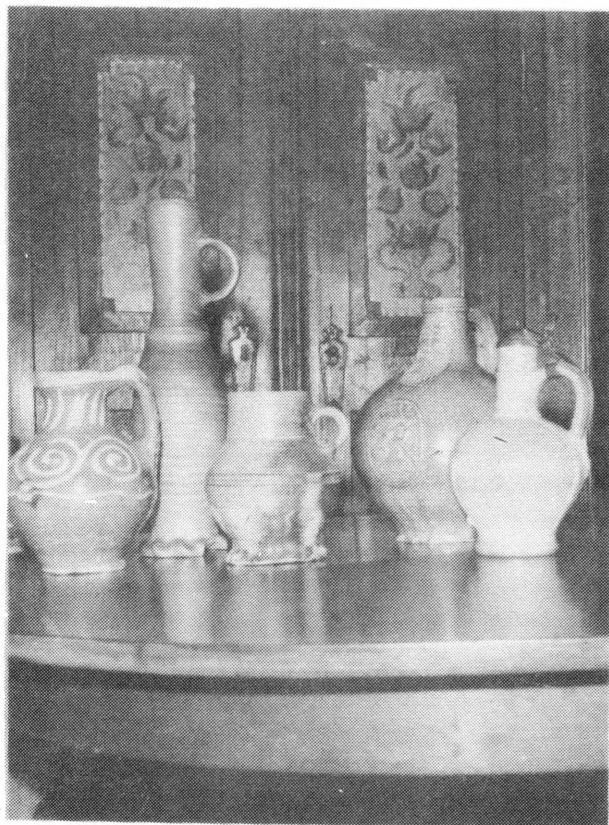
Niettemin bleef het bier een geliefde drank, die, al of niet verdund, de gehele dag door werd gedronken: bij het ontbijt, het middagmaal en het avondeten. Om een voorbeeld te noemen: in het midden der 17de eeuw besteedde een predikant 'met eenvoudige levenswijs' per jaar een bedrag van dertig gulden 'aen acht halve vaten bier (625 liter) met impost en 't huijsbrenge' 1) Dit is ongeveer 1/10de deel van al zijn uitgaven aan levensmiddelen, en iets minder dan het bedrag, uitgegeven aan brood!

De bierliefhebbers hadden een ongekennde verscheidenheid van keuze. Naast de geïmporteerde buitenlandse bieren, als bijvoorbeeld Bremer-, Hamburgs- of Joepenbier (uit Dantzig), en Engels bier (ale), kwamen de binnenlandse bieren vooral uit Amersfoort, Delft, Gouda, Haarlem en Breda.

De grote massa van het volk was echter aangewezen op het goedkopere scharrebier, ook wel klein-, dun- of smalbier genoemd, een produkt van herhaalde bewerking op dezelfde 'speciën', dat echter alleen door de brouwerijen rechtstreeks aan particulieren verkocht mocht worden. Ook speciale gebeurtenissen gaven hun naam aan het daarbij geschonken bier; zo lezen we van bruidsbier, geboorte- of kinder bier, dood- of leedbier, pannebier, meibier, en zelfs van kermisbier (één kan meer!) Het bier werd getapt in stenen kruiken of tinnen schenkkannen. Gedronken werd uit tinnen kroesen en bekers, drinkkannen (Jacobakannetjes) of - zeer beschaafd - uit glaswerk (fluyten).

Impost

Het bier is van het begin af een belangrijk belasting-object geweest en de accijnsen vormden dan ook een aanzienlijke inkomstenbron. Geen wonder dat de overheid streng toezag op het fust en de gebruikte maten. In een keurboek van de stad Hoorn lezen we dat daar de maat van de biertonnen gebaseerd was op die van Delft, toentertijd een standaardmaat. Van dit Delfts model was in Hoorn een zg. 'contermaat' aanwezig ter controle. De ijkmeester moest zorgen voor het aanbrengen van het stedelijke brandmerk op de nieuw aangemaakte biertonnen. Ook de burgerij mocht uitsluitend gebruik maken van geijkte biertonnen om te laten vullen.

Telkens wordt er op gewezen dat eerst de accijns moest zijn betaald, voordat het bier ingeslagen en geconsumeerd mocht worden. Er waren twee soorten van bieraccijns of -impost: die van de brouwers werd geïnd (en ook op de buitenlandse bieren drukte), en de grote- of consumptie-impost die door de verbruikers werd betaald. Deze laatste werd weer onderscheiden in burgers-impost, waarvan de hoogte afhankelijk was van de bierkwaliteit (buitenlands bier zeer hoog), en de tappers-impost, die weer hoger was dan de burgers-impost.

Tussenhandel

Een belangrijke schakel tussen de brouwerijen en de tappers enerzijds, en verbruikers anderzijds waren de bierbeschooiers en bierstekers. 2) Deze grossiers worden al vroeg genoemd: de eerstgenoemden in een Amsterdamse Keur van 1546, de laatsten zelfs al in een van 1533.

De bierbeschooiers waren vertegenwoordigers van een of meer brouwerijen elders (ook wel in het buitenland), van wien zij volgens contract uitsluitend bier van deze brouwerij(en) op fust verkochten aan tappers en particulieren. Men kon het bier bij hen kopen in hele of halve tonnen, alsmede in 'vierendeelen' (kinnetjes) of 'achtendeelen'. In sommige gevallen verbond de brouwer zich om ter plaatse en in de omtrek niet aan anderen te verkopen. Met het oog op ontduiking van de belasting (impost) was het de bierbeschooiers (evenals de bierstekers) verboden

om zelf bier te tappen en 'gelagen te zetten'. Ook mochten zij geen dun- of scharrebier verkopen (waarop geen impost drukte). Bierstekers waren ook groothandelaren, die echter bier van een onbepaald aantal merken vrij en zonder contract op fust inkochten, en eveneens aan tappers en burgers verhandelden; zij hadden soms wel zeven of meer soorten voorhanden. Gezien de vele misstanden in deze bierhandel, vaardigde Amsterdam in 1555 een keur uit, die een beeld geeft der verplichtingen van deze lieden. Zij moesten 'bij den Burgermeesteren deser stede toegelaeten ende geëedt wesen' en een som van 600 karolus guldens als zekerheidsstelling betalen. Er mocht geen bier verkocht worden dan in gemerkte vaten, waarin het betreffende bier gewoonlijk verkocht werd, dus Delfts bier in Delftse vaten, bier uit Bremen in Bremer vaten enzovoort. Bierstekers mochten geen deel of part hebben 'in de coopmanscappe' van vreemde bieren, en zij mochten geen eigen of gehuurde schuiten hebben 'daeruyt zy eenichsins profiteren'. Ten slotte werd er bepaald dat in de kelders, waar het bier was opgeslagen, alsmede op de schuiten door schuitvoerders, bierstekers of bierdragers niet mocht worden gedronken.

Tappers, t.w. herbergiers en z.g. klein bierverkopers (bij wie men bier bij de kan kon halen) mochten evenmin dun- of scharrebier 'geen Impostsubject zijnde, in haar Huizen hebben, veel minder verkoopen'. Ook zij moesten 'admissie hebben van de Schout en Gerechte' en behoorlijk impost betalen over het ingekochte bier. Overigens gold dat laatste ook voor een ieder, die bier voor eigen consumptie wilde inleggen.

Ten slotte volgt hier het 'Formulier van den eed te doen by de Biersteekers, of Bierbeschoyers en Tappers', zoals dat met de Ordonnantie van 29 november 1749 door de Staten van Holland en West-Friesland werd vastgesteld. 3)

Ik - - - - (Biersteeker, Bierbeschoyer, Tapper)
woenende (woonplaats) beloove en zweere, dat ik geen
Dunnebieren, Schijn-, Kuit-, Scharre- of andere Bieren,
geen Impostsubject, in myn Huis, Kelder, Schuur of
Pakhuisen zal inslaan, veel minder verkoopen of gedoogen
dat zulks geschied, en voorts dat ik den Impost op de
Bieren niet zal fraudeeren, doen of laten fraudeeren,
of gedoogen dat zulks geschied met mijne kennisse, alles
directelyk of indirectelyk, zeggende,
Zoo waarlyk helpe mij God Almachtig.

BROEK

Octrooien

Ongetwijfeld werd ook in Waterland reeds in de Middeleeuwen bier ,en gros' verhandeld. De vroegste archivalia, waaruit blijkt dat in Broek bierstekerijen waren gevestigd, dateren echter 'pas' uit de 16de eeuw.

In het jaar 1592 wendden Burgemeesteren van Broek zich tot de 'Ridderschap, Edelen, ende Steden van Hollandt ende Westfrieslant' en gaven te kennen 'dat zij in den voorleden Inlantschen oorloge geleden hebben ondraaghlijcke lasten van plunderinge ende beroovinge van 't Crijchsvolck, ende voordien verlooren hadden kerck metten thoorn'. Om deze weer op te kunnen bouwen was veel geld nodig, reden waarom zij toestemming verzochten tot het instellen van een plaatselijke belasting op zout en bier. Met Octrooij van 11 januari 1593 werd door de Staten verlof verleend om gedurende de zes volgende jaren op iedere ton zwaar bier 20 stuivers belasting te heffen, aanwezig bij de tappers en herbergiers in het dorp, mits gebruikt 'alleenlijck tot behout van de voorsz. reparatien van den Thoorn ende Uurwerck ten dienste van de gemeente'. Dit octrooi werd vernieuwd in 1613, 1619 en 1631. 4)

Bierstekerijen

Maar reeds vóór de inval der Spaanse troepen in Waterland moet in Broek het beroep van biersteker zijn uitgeoefend. Een merkwaardig stuk, gedateerd 25 augustus 1621, 5) bevat een verklaring, op verzoek van Burgemeesteren van Broek onder eede afgelegd door drie 'Eersame Mannen(...) 't samen buurluijden onser voorsz Dorpe (...) dat al hier int' Dorp voor de Trubbel 6) tot desen Huijdigen Dagh toe/Vervolgens na Malcander Bierschoijeren ofte Bierstekers geweest hebben/Van Welcke haar nogh in Versche Memorie leggen/Namelijk voor den Trubbel eenen Jan Claesz en inde Trubbel Jonge Jan op t'Kol/Daerna sijn Soon Dirk Jansz Item eenen Lambert Jansz Item eenen Pieter Sijmonsz van Ilpendam Item Jacob Claesz daer aen Jan Jansz Noorman/den tegenwoordigen biersteker/Ende nu beneven desen Cornelis Lambertsz de Soon van Lambert Jansz Voorsz Welcke alle in onsen Dorpe woonende de Neringhe van Bierstekerije geobserveert ende geoeffent hebben'.

Alleen van de twee laatstgenoemden bleek te vinden te zijn waar zij hun beroep hebben uitgeoefend. Jan Jansz.Noorman kocht in 1615 een huis, dat stond op de plaats van het huidige pand Molengouw 34, de boerderij van J.Doornenbal. Hij verkocht het huis in 1624 aan ene Lambert Cornelisz.Pont. Van deze laatste en van de latere bewoners van het huis is niet bekend of zij de bierstekerij hebben voortgezet. Cornelis Lambertsz. kocht in 1619 het huis, dat op de plaats stond van het huidige Cafe Concordia, Dorpsstraat 1, en vestigde daar zijn bierstal. In 1635 verkocht hij het huis aan Floris Florisz., die het daar blijkbaar niet

zo goed ging: vier jaar later moest het huis bij executie worden verkocht. Inmiddels was het octrooi op het heffen van belasting op bier meerdere malen vernieuwd. De overheid zag nauwlettend toe dat het aantal groothandelaren in bier (evenals dat der herbergiers) zich niet uitbreidde, en goed onder controle bleef. Een aantekening uit het Broeker Resolutieboek vermeldt: 'd'4 april 1651 is bij de vroetschap geresolveert dat voortaan geen bierstekers 't sij bij versterven of andersints hem sal bevorderen of onderstaan buijten kennis van burgemeesteren en vroetschap de bierstal te aanveerden maar sal gehoude sijn sulks aan burgemrn en vroetschap te versoeken.

Uit een gedrukte missive van 28 mei 1669, 5) door de Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt gericht aan de 'Eersame Vroome onse Lieve Getrouwe den Heer Officier ende Gerechte van Broek' citeer ik: 'Wy hebben naer rype deliberatie goetgevonden ende geresolveert, ten aensien van de Bierstallen ten Platten Lande, dat aen d'eene syde tot beter gerief van Onse Ingesetenen aldaer, alle de Bierstallen die tegenwoordigh gevonden werden in eenige Dorpen ofte Plaetsen, tot soodanigen getal als deselve tegenwoordigh sijn, sullen blyven; Ende ingevalle yemandt van de Biersteekers tegenwoordigh zijnde, quame aflyvigh ofte insolvent te werden, dat des selfs Erfgenamen ofte Crediteuren het recht van Biersteekerye sullen mogen aenhouden, ofte aen anderen verkoopen. Ende by aldien oock eenige van de Biersteekerijen tegenwoordigh in eenige Dorpen ofte Plaetsen gevonden werdende, mochten komen op te houden, of te cesseren, dat de selve op 't getal daer op die tegenwoordigh ghevonden werden, t'allen tyden wederom sullen mogen werden opherecht'. Ten slotte wordt gevraagd om opgave van de huidige bierstekerijen.

In het antwoord van 27 juni 1669 lezen we 'dat Wij tegenwoordig binnen onse dorp te Broek hebben Twee Bierstallen de Eenen Even Benoorden de kerk aan het Water Genaamt het Dee daar Eijgenaar van is Jan Hillebrandsz.Nomes Ende de Andere In het Midden van het Dorp op het haafrak toebehorende aan Annetje Deckers Wed: van Jacob Cornelisz.Hals'.

Jan Hilbrandtsz.Nomes kocht in 1631 het huis, thans Leeteinde 4-6, van Klaas Klaasz. Bos, die - voor zover bekend - geen biersteker was. In dit zelfde pand vinden we vanaf 1730 Pieter Klaasz.Noort, die naast metselaar ook biersteker was. Hij bouwde het achter-end aan het huis, met onder de opkamer de, thans nog aanwezige kelder als bierstal. (zie de afb.) De stenen schuur aan het Dee, die Noort als kalkschuur in gebruik nam, wordt in 1686 al genoemd; waarschijnlijk was hij de oorspronkelijke bierstal.

Jacob Cornelisz.Hals kocht in 1652 het huis, dat op de plaats stond van de huidige dokterswoning, Havenrak 19. Na de dood van Hals zette zijn weduwe het bedrijf voort. Daarna was de bierstal van Sijmon Jacobsz.Mars (1682), Klaas Harmensz.

Schouten (1744) en Jan Schoten (1781). Evenals aan het Leeteinde werd ook hier het bier per schuit aangevoerd. Een overeenkomst uit 1745 vermeldt 'de Schoeiing op 't haverak voor de bierkaaij van 't huijs van Pieter Schouten'.

Helaas weten we niet van welke brouwerijen de Broeker bierstekers hun bier betrokken.

Uit een handschrift uit 1614 weten we wel 'dat er een Brouwerije tot Ransdorp is geweest, en verscheijde Bierschoijers'. 7) en dat (om in de buurt te blijven) in 1669 een brouwer uit Kockengen

vergunning kreeg om binnen Monnikendam een brouwerij op te richten. 8) Maar het ligt voor de hand dat in de praktijk vrijwel al het bier via Amsterdam van de bekende brouwerijen in o.a. Haarlem en Delft werd betrokken.

De overheid bleef zich ook in de 18de eeuw bemoeien met de handel in bier. Zo moesten Burgemeesteren en Vroedschap in 1761 aan Gecommitteerde Raden opnieuw opgeven 'hoeveel Bier Steekerijen alhier sijn, waar deselven staan, wie Eijgenaars van deselve sijn, en of de Neering nog aldaar in gedaan wordt'. In de reeds eerder genoemde ordonnantie uit 1749 werd nog eens uitdrukkelijk bepaald: 'Geen bierstekers (...) zullen eenige Bier moogen uitslaan dan in Tonnen, Halvevaaten, Vierendeelen, òf agtendeelen, en geenszins in Flessen, Kannen of Kruiken, en ook geen Bier om geld in haare huisen laten drinken, op een boete van honderd guldens t'elkens te verbeuren'.

Op het, in 1812 op last van de Prefektuur opgestelde 'Tableau van Industreele Populatie' komen geen bierstekers meer voor. 9)

Tapperijen

Broeker herbergen worden - voor zover ons bekend is - in de officiële stukken niet vroeger vermeld dan in het begin der 17de eeuw. Ongetwijfeld werd er in de middeleeuwen al bier in Broek getapt, maar gegevens daar over ontbreken helaas. De vroegst vermelde herberg is 'het Keernhuis', ook wel 'de Keern' geheten, die in de bocht (het Breed) van de Keerngouw stond. De herberg moet tijdens de

spaanse troebelen in Waterland een drukbezochte tapperij zijn geweest. In 1655 verkochten de erven van de waard, Jan Jansz. Keern genaamd, het huis aan Armvoogden en Diaconen, die het ten slotte in 1682 lieten afbreken en verplaatsen naar het Nieuwland, op de plaats van het huidige pand Keerngouw 8. 10)

Ook 'het Huijs Rustenborgh', nabij de gerechtsplaats op het Kerkeplein, was een oude herberg, die sedert 1612 wordt genoemd (thans Kerkplein 10). Jacob Claesz. Saanen, biersteker in Monnickendam, leverde hier bier van het merk 'de Passer'. Na de verplaatsing in 1635 van de gerechtsplaats verloor deze herberg veel van haar aantrekkelijkheid.

In 1623 stond over de Langebrug 'aan de westzijde belent met de Wagenweg een herberg, die tegenwoordig heeft uijthangen 'de Drie Vincke' aen de eene zijde en het 'Wapen van Amstelredam' aen de andere zijde'. De waard, Jan Aertsz., alias Jan de Vinck, betrok zijn bier van Jonas Zegersz. de Jonge, brouwer in 'de Drie Cruijsse' te Haarlem. Waarschijnlijk is deze tapperij te niet gegaan toen het 'grote' verkeer in 1660 niet langer via Zunderdorp, maar langs de Broeker vaart richting Amsterdam ging.

Aan het Havenrak, achter het huidige pand nr 37/39, was in 1630 een herberg 'daar de Bel uijthangt', waarschijnlijk de afvaartplaats van de veerschuit, voordat die verplaatst werd naar 'de Nieuwe Erven' (aan het einde van De Erven). Het 19de eeuwse café 'Vaart- en Meer zicht' was gelegen op de plaats van genoemd pand.

De eigenaar van de herberg 'uijthangende de Prins van Orangien' (thans Dorpsstraat 11/15), Frederick Klaasz. van Ligten, had in 1624 op zijn herberg een hypotheek van f 600,- van de reeds genoemde Haarlemse brouwer Jonas Zegersz. de Jonge. Na enkele malen in andere handen te zijn overgegaan, werd de herberg in 1638 overgedaan aan Jan Lambertsz., biersteker te Monnickendam. Tot wanneer op deze plaats bier werd getapt is niet precies bekend. Van Engelenburg vermeldt dat de herberg omstreeks 1825 'de Druif' heette. Mogelijk is dit dezelfde tapperij die Cornelis Schoon in 1759 aanduidt met 'de Blaauwe Druijff'. 11)

De voornaamste Broeker herberg was echter die, welke ten slotte de naam 'de Zwaan' zou dragen. Zij was tevens het enige logement ter plaatse, gelegen aan de Jaagweg naar Monnickendam. Zij heette oorspronkelijk 'de Stadt van Monnickendam' en was eigendom van Pieter Teding Berkhout, Schout van Monnickendam, en zijn zoon Jan. In 1641 verkochten zij de herberg aan de Cornelis Guldebage, brouwer in 'het Roode Hart' in Haarlem. Na in de loop der tijd omgedoopt te zijn in 'de Guldewagen' en later weer in 'het Roode Hart' kreeg zij in 1744 de naam van 'de Witte Swaen'. De laatste waardin was Sijtje Koster, die op 28 december 1956 in haar zaak werd vermoord. Niet lang daarna werd het complex (onnodig!) afgebroken ten behoeve van de verkeersweg.

Ten slotte kunnen nog als herbergen in de 18de eeuw genoemd worden: 'de Rustende Jager', thans Zuideinde 6, waarin Willem Sente van Vuure van 1794 tot 1807 bier tapte. In het eerstgenoemde jaar wendde deze zich tot Schout en Schepenen met de mededeling 'dat den Casteleijn of Logementhouder Jacobus Camus (van de Witte Zwaan) geenzints geneegen is, om Vreemde Liederen 't zij bij den Zelfen bekend of niet bekend, eenig nacht Logies te verleen en zoo als nog onder daags gebleeken is aan Twee Heeren Leijdsche Studenten zijnde de Eene daar van alhier ter plaatse voor een fatsoenlijk Heer bekend, dewelke zoo niet eene onser burgeren aan dezelve een nacht verblijf hadde verleend gemelde Heeren onder den blooten hemel hadden moeten vernagten, of hunne reijs in den Pik donkere nacht hadden moeten vervorderen, als 't welk is strekkende tot declien van deze zoo aangename plaats'. Reden waarom suppliant verzocht om acte van admissie te verlenen om ook als Tapper, Herbergier of Logementhouder te mogen fungeren. Welk verzoek werd ingewilligd. 12)

Van 1725 tot 1732 werd op het Eiland (voorheen Eilandsweg 25) door Frans Thomasz. de Vos bij de kolfbaan aldaar 'de tapneeringhe gedaan. Volledigheidshalve dienen ook nog drie herbergen aan de Broekermeerdijk vermeld te worden, die echter - mede met het oog op de privileges die zij genoten - beter in een speciaal artikel over de Broekermeer behandeld kunnen worden.

Het fust, waarin de tappers in de 17de eeuw hun bier opsloegen waren: een ton (grofton 155 L.; smaltton 124 L.), halve ton, kwartton of kinnetje (39 L.). De maten voor het 'haalbier' waren: een steekkan (19.4 L.) en een vaan (5 L.). Geschonken werden: een mengel, later mingel (1.21 L.), pint (0.6 L.) of halve pint.

De Waterlanse Keur 'Aangaande den Eijck van Maten en Gewigten (A^o 1673, met aanvullingen van 1742 en 1754) luidde: 'Ten eynde de goede Luyden in Waterland in hare Maten en Gewigten niet en werden verkort nogte verminderd, so sullen alle droge en natte maten, 't sy van hout, tin, lood of andere materialen, daar men wyn, bier, brandewyn, asijn, zout, erwten, bonen, gort, meel, melk of eenige andere waren meede in- en uytmeet, met de Waterlandsche Eyck moeten sijn Geëyckt ende Gejuist' (...) by den Schout, geädsisteert met Scheepenen (...). 13)

Een tariefswijzing van de Broeker veerschuit uit 1750 vermeldt dat ook halve en kwart vaten bier werden vervoerd, waarschijnlijk ten behoeve van Broekers, die in Amsterdam of elders hun bier insloegen. Zij die in het dorp bier met de kan wilden kopen, konden dit vrijwel alleen doen bij herbergiers, die een vergunning van de Schout en Gerechte moesten hebben om bier bij de haalkan of fles te mogen verkopen; z.g. klein bierverkopers werden hier niet of nauwelijks gevonden.

Verbruik

Ook in het oude Broek moet bier de drank bij uitnemendheid zijn geweest, niet alleen in herbergen en kroegen, maar vooral ook thuis. Bij de maaltijden werd vrijwel uitsluitend bier geschonken (in de 18de eeuw bij welgestelden ook wijn) en niet alleen aan volwassenen, maar ook kinderen waren van dit 'lieffelijcke nat' niet afkerig. Zo is bekend dat het rantsoen der weeskinderen in Buiksloot was: 'tot daaglijkse Drank 3 Gl. bier, zooveel ordentelijk is'. 14) Uit de afrekening van de nieuwbouw in 1721 van het raadhuis in Broek 15) blijkt, dat de werklieden in totaal voor meer dan f 250 aan bier kregen, dat was bijna het jaartractement van de secretaris of de schoolmeester!

Vooraf bij bruiloften, kermissen en andere feesten werd in ons dorp flink gedronken. Openbare dronkenschap was heel gewoon, en er waren in de 'gelachboeken' der kasteleins dan ook veel bierschulden te vinden, waarover Schout en Schepenen soms moesten vonnissen. Ten aanzien van de Broeker bruiloften bleek het zelfs nodig speciale keuren uit te vaardigen. In Noordholland tapte men bij dergelijke gelegenheden wel 'bestvat', d.w.z. bier gemengd met brandewijn.

In Broek zal waarschijnlijk voornamelijk 'binnen gebrouwen' bier zijn gedronken. Het goedkope scharrebier was hier, althans officieel, niet verkrijgbaar; het mocht immers alleen rechtstreeks van een brouwerij worden betrokken, en alleen door particulieren. En het dure buitenlandse bier zal wel alleen bij uitzondering zijn gedronken.

Over de totale hoeveelheden geconsumeerd bier is weinig te achterhalen. Alleen de afgedragen impost-gelden geven een summiere indruk hoe het verbruik in Broek zich verhiel tot dat der andere Waterlandse dorpen. De impost op bier werd, als onderdeel der 'gemeene middelen', geind door een Collecteur of Gaarder, die werd aangesteld door Gecommitteerde Raden in het Noorderkwartier, aan wien ook de 'Eed van getrouwheid' werd afgelegd. Cornelis Jacobsz. Dekker was de eerste collecteur in Broek, die in 1678 werd aangesteld, nadat voordien de secretaris der vroedschap als zodanig was opgetreden. Aan Geerlof Pietersz. Gruijs (die sedert 1728 collecteur was) werd in het jaar 1748 ook het innen der dorpspenningen opgedragen. Deze Geerlof was tevens voerman, hield een sjees met twee paarden, en woonde in het huis, dat aan het begin van de Dorpsstraat stond, recht tegenover het huis, thans Jaagweg 1.

De collecteur droeg de geinde penningen af aan de ontvanger der gemeene middelen te Monnickendam. De afrekeningen der Waterlandse dorpen over de jaren 1750-1764 zijn bewaard gebleven. 16) In deze jaren was het bierverbruik in Broek erg stabiel; de jaarlijkse impost bedroeg meestal bedragen rond de f 400. Daarentegen werd in Buiksloot veel meer gedronken (soms rond de f 1000 en 1100). Nieuwendam

en Durgerdam bleven meestal rond de f 500 en f 600. Vermoedelijk waren de in deze dorpen wonende zeevaarders en vissers daar de oorzaak van. Het minst werd gedronken in Schellingwoude, Landsmeer, Ransdorp, Holysloot en Uitdam. En Zuiderwoude en Zunderdorp worden zelfs helemaal niet genoemd. Mogelijk werd daar nog door de boeren zelf gebrouwen?

Deze cijfers bieden helaas geen mogelijkheid om de aantallen verbruikte tonnen bier te berekenen. De impostbedragen betreffen namelijk bieren van zeer verschillende tarieven. Tappers-impost was b.v. veel hoger dan burgers-impost, die weer afhankelijk was van de bierkwaliteit.

Ten slotte nog een oud rijmpje, dat uit de doeken doet waarom er zoveel bier werd (en wordt) gedronken:

Het drinken leert de mens het eerst
En daarna pas het eten.
Men zal daarom uit dankbaarheid
Het drinken nooit vergeten!

A.P. Bruigom

GERAADPLEEGDE ALGEMENE LITERATUUR

W. Born. Merckwaerdighe Bierologie. Amsterdam 1966.

L. Burema. De voeding in Nederland van de Middeleeuwen tot de twintigste eeuw. Assen 1953 (Dissertatie).

J.G. van Dillen. Bronnen tot de geschiedenis van het bedrijfsleven en het gildewezen van Amsterdam. 's-Gravenhage 1929; 1933; 1974.

A.W. Francken. Het leven onzer voorouders in de Gouden Eeuw. 's-Gravenhage 1943.

A. Hallema en J.A. Emmens. Het bier en zijn brouwers. De geschiedenis van onze oudste volksdrank. Amsterdam 1968.

G.J.D. Schotel. Oude zeden en gebruiken in Nederland. (Dordrecht 1859).

NOTEN

- 1) *Schotel* (zie boven)
- 2) Volgens het *Woordenboek der Nederlandsche Taal* betekent *beschooien* o.a. iemand iets bezorgen; biersteken kan in verband worden gebracht met voortduwen (vergelijk *steekwagen*).
- 3) *Groot Placaat Boek Inhoudende de Placaaten ende Ordonnantien van de Hoog-Mog; Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden enz. Zevende deel.* 's-Gravenhage 1770.
- 4) De originele, gezegelde brieven van 11 januari 1593, 7 november 1613, 13 december 1619 en 31 maart 1631 bevinden zich in het oud-archief van de Gemeente Broek in Waterland, nrs 3/1/1-4. (verder aangeduid met: *Archief Broek*).
- 5) *Archief Broek*, nr 11/1/1.
- 6) Bedoeld zijn de spaanse troebelen in Waterland in 1572 en 1573.
- 7) M. Brouërius van Nidek. *Kabinet van Nederlandsche en Kleefsche Oudheden.* Amsterdam 1727. Blz. 130.
- 8) *Oud -archief van de Gemeente Monnickendam*, nr 141.
- 9) *Archief Broek*, nr 11/6/7.
- 10) Een aantal der gegevens betreffende de genoemde herbergen zijn ontleend aan het artikel van W. van Engelenburg, *Menschen en Gebouwen uit Broek in Waterland*, dat omstreeks 1927 verscheen in de *Provinciale Noordhollandsche Courant*.
- 11) *Cornelis Schoon. Beschrijving van het Dorp Broek.* 1759. Handschrift.
- 12) *Schepenrol van Broek. Rijksarchief in Noord-Holland.*
- 13) *Generale Keuren en Ordonnantien van het Bailluwship Waterland. Monnickendam 1768.*
- 14) G. van Zeggelaar. *Blikken in het verleden van Waterland.* Amsterdam 1900. Blz. 332.
- 15) *Archief Broek*, nr 6/5/2.
- 16) *Archief van Gecommitteerde Raden van West-Friesland en het Noorderkwartier 1574-1795. Rijksarchief in Noord-Holland.*